

טועמיה - חיים

לחיות עם הזמן בשבת קודש

ערב ש"ק פר' תולדות תשפ"ו

הרב **מרדכי אלון שליט"א**

נכתב ונערך משמיעה ע"י תלמידים - לא מוגה

זמני הדלקת הנרות ויציאת השבת:

ירושלים - 16:02 | 17:15

תל אביב - 16:16 | 17:17

חיפה - 16:06 | 17:15

מגדל - 16:02 | 17:12

באר שבע - 16:20 | 17:18

רישא דעשו מונח בעטפיה דיצחק

אשכל שניכם יום אחד

גם לאברהם היה בן נוסף, ישמעאל, אבל לגביו יש תחושה אחרת לגמרי - הוא היה בן האמה, הוא גוי, בנה של הגר, ואילו עשו הוא הבן של יצחק ורבקה בדיוק כמו יעקב. עד לרגע האחרון, עשו יתווכח עם בניו של יעקב על חלקו במערת המכפלה ואף יבוא על כך למלחמה מולם. רש"י אומר בפרשה שלנו שכאשר מצווה רבקה את יעקב לברוח לחרן היא לא מסתפקת בציווי לברוח כי 'אחיך רוצה להרוג אותך' אלא מוסיפה ואמרת -

...לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם-שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד. (שם כ"ז, מ"ה)

היא אמא גם של עשו! ורש"י אומר שם -

...ורוח הקדש נזרקה בה, ונתנבאה שביים אחד ימותו, כמו שמפורש בפרק המקנא לאשתו (סוטה יג:).

הגמרא בסוטה מספרת סיפור מדהים ועליו מתבסס רש"י, שכאשר הגיעו בני יעקב ממצרים לקבור את יעקב במערת המכפלה, הגיע עשו ועיב את הקבורה בטענה - 'יעקב קבר פה את לאה, וזה היה החלק שלו, ואילו החלק שאתם רוצים לקבור בו אותו עכשיו הוא שלי! זה מגיע לי! אני יורש בדיוק כמותו! הבנים טוענים כנגד עשו - 'והלא מכרת את חלקך במערה לאבא שלנו יעקב', והוא עונה להם - 'תראו לי את שטר המכירה! התחילו לחשוב וסכרו שהשטר משאר במצרים. לישמעאל לא היתה יכולה להיות טענה דומה. על ישמעאל אמר במפורש - "כי לא ירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק", הוא איננו יורש, הוא יקבל מתנות כמו בני קטורה אבל היורש החוקי של אברהם הוא יצחק, ויורשי יצחק הם יעקב ועשו. ואז נפתלי קל הרגליים רץ מהר למצרים להביא את השטר, ובינתיים הגיע חושים בן דן שהיה כבד שמיעה ולא הבין לגמרי את נסיבות הויכוח, ועד שהסבירו לו הוא אמר - 'ועד שיבוא נפתלי מארץ מצרים יהא אבי-אבא מוטל בבזיון? מה, נחכה עכשיו?', ולקח חרב והוריד לעשו את ראשו ועל זה אמרה רבקה לעיל - "למה אשכל גם שניכם יום אחד". ואמנם הם לא מתובים אחד אבל מקברו באותו יום,¹ וכך מביא במקום

ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי

חלק גדול מהפרשה שלנו עוסק ביעקב ועשו, וההפטרות פותחת בפסוק שכולנו מזהים איתו, גם אם יש למי מאיתנו רגשות 'צמחוניים' כאלו ואחרים -

מִשָּׂא דְבַר־ה' אֶל-יִשְׂרָאֵל בְּיַד מְלָאכִי. אֶהְבְּתִי אֶתְכֶם אָמַר ה' וְאִמְרַתֶּם בְּמָה אֶהְבְּתָנוּ הַלֹּא-אֵח עֲשׂוּ לִיעֲקֹב נָא-ה' וְאֶהְבְּ אֶת-יַעֲקֹב. וְאֶת-עֲשׂוֹ שְׂנֵאתִי וְאֲשִׁים אֶת-הָרִיז שְׂמֵמָה וְאֶת-נַחְלָתוֹ לְתַנּוֹת מְדָבָר. (מלאכי, א', א'-ג')

מלאכי הוא הנביא החותם את כל תקופת הנבואה ובמילים "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" (שם ג', כ"ד), וכמה מדהים שהוא לא פותח באהבה גדולה אלא בהגדרת ההבדל האדיר בין יעקב לעשו. והוא ממשיך לתאר את השמאה לעשו, וכך גם אנחנו תרגלנו - "הלכה עשו שומא ליעקב", אבל מהקריאה בפרשה דמה דווקא שיצחק לא כל כך שומא את עשו, אולי להיפך -

וַיֶּאֱהָב יִצְחָק אֶת-עֲשׂוֹ כִּי-צִיד בְּפִיו וְרַבְּקָה אֶהְבֵת אֶת-יַעֲקֹב. (בראשית כ"ה, כ"ח)

ורבקה אם יעקב ועשו עושה הכל כדי ששני בניה יגיעו בסוף למקודה משותפת, והדברים רק מתחילים בפרשה שלנו אך הם ממשיכים לאורך כל ההיסטוריה, בשבטים, ועד למשיח.

הפרשה שלנו נקראת "תולדות" למרות שכבר היתה פרשת קודמת שהיתה יכולה להיקרא תולדות גם היא - "ואלה תולדות נח", והפרשה שלנו, אם היינו ממשיכים באותו קו, היתה צריכה להיקרא פרשת "יצחק", והיא במהותה אכן עוסקת ביצחק, אבל כמדומני שהיא נקראת "תולדות" כי היא עוברת לעסוק בתולדות, בכל אחד מאיתנו יש יעקב ועשו, יש המלחמה הפנימית הזו. אנחנו עדיין באבות אבל סיפור התרוצצות הבנים בקרבה של רבקה מתחיל כבר כאן.

¹ זוגות היו אדם וחווה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולא היה קבר לאה בדידה והאי דפייש דידי הוא אמרו ליה צבינתה אמר להו נהי דציני בכירותא

¹ "...כיון שהגיעו למערת המכפלה אתא עשו קא מעכב אמר להו (בראשית לה, כז) ממרא קרית הארבע היא חברון ואמר רבי יצחק קרית ארבע ארבע לה,

כתובה עם 'ו' אחד, בין האות תי"ו ללמ"ד אך לא בין הלמ"ד לת"ו הסוף - "תולדת", וממשיך המדרש ואומר -

לכך תולדת יצחק חסר להוציא יעקב מכלל הרשעים. (שם) יוצא מזה כך שבעצם תולדות יצחק הוא עשו ולא יעקב! רש"י אומר "ואלה תולדות יצחק. יעקב ועשו האמורים בפרשה", וצריך להבין את הרש"י הזה אבל המדרש אומר שהתולדות שדומים לישמעאל הם עשו ובניו, וכתוב תולדת בלי 'ו' כדי שדע שלא מדובר פה ביעקב. זה מדהים.

התחלנו את השיעור בשאלה איך זה יצחק אוהב את עשו ורוצה לברך אותו, אבל עכשיו השאלה כבר הופכת למשהו אחר לגמרי. זה כבר פיצוץ אטומי - שעיקר תולדותיו של יצחק הוא עשו ולא יעקב. יכול להיות?!

אגב, מבחינת הפשט, הרי הפרשה עוסקת ביעקב ועשו יחד, תאומים, אז איך יכול המדרש לבוא ולומר שתולדות יצחק עשו בלבד? הרי היא לא עוסקת בעשו יותר מאשר ביעקב. יש כאן דבר עמוק ועלינו להבין אותו שמהות הענין של תולדת יצחק זה לא יעקב אלא עשו. מה הכוונה?

'בן האמה' מול 'ישראל מומר'

רבתי, הענין עמוק מאד ויש פה יסוד לכל ההמשך של ספר בראשית. אנחנו מתחילים כעת את החצי השני של הספר. עד עכשיו היה העיסוק באבות, ביסודות, בבריאה - "הבְּיֹטוּ אֶל אֲבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחִלְּכֶם.. (ישעיהו נ"א, ב'), ועכשיו, אחרי שפגשנו בשבוע שעבר בחתונה של יצחק ורבקה אנחנו עוברים אל התולדות, ואנחנו צריכים להבין גם את עשו וגם את יעקב.

הפרשה עוסקת באופן כללי ביצחק - תולדותיו, הליכתו לגרר, חפירת הבראות, הגירושים שמגרשים אותו ועד לברכות שהוא מברך ועד לשליחתו ואת יעקב לחרן. בשיחה נפלאה של הרבי מליובאוויטש זיע"א, הוא מנתח את המדרש וטוען שאם רוצים באמת להבין את החידוש שבעבודת יצחק לעומת עבודת אברהם, הרי שהחידוש בעבודת יצחק היה היחס שלו לעשו, בניגוד למערכת היחסים בין אברהם לישמעאל. בואו משווה, ממש כפי שעשה המדרש, בין הקשר שבין אברהם לישמעאל לבין הקשר שבין יצחק ועשו (וליעקב עוד נגיע בהמשך), ואני אומר שאנחנו חייבים לברר כעת את העשו, ואת העשו שבתוך כולנו, כדי שנוכל להגיע ליעקב.² המלחמה בין יעקב לעשו מתנהלת לאורך כל ההיסטוריה, עד הדקה האחרונה, אנחנו כל הזמן במאבק מולו.

ואחרי. והיינו דכתיב (תהלים נח, יא) ישמח צדיק כי חזה נקם, פעמיו ירחץ בדם הרשע". באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה, דכתיב (בראשית כז, מה) "למה אשכל גם שניכם יום אחד?" ואף על גב דמיתתן לא ביום אחד הואי, קבורתן מיהא ביום אחד הואי. (סוטה י"ג).

² מה שאנחנו לא נעשה לגבי ישמעאל שכן הוא איננו משלנו. הוא בן האמה. אכן הוא מאברהם אבל גם בני קטורה הם מאברהם אבל הם לא מתייחסים אליו ולא נחשבים יהודים, לעומת עשו שהוא אח תאום שלנו.

יונתן בן עוזיאל, שהראש הכרות של עשו נתגלגל לחיקו של יצחק במערה -

רישא דעשו מונח בעטפיה דיצחק (תרגום יונתן שם, נ' י"ג)

יש מחלוקת אגב, בין המדרשים מה קרה עם גופו של עשו. לדעה אחת גופו נתגלגל להר שעיר ושם נקבר ולדעה אחרת הוא נקבר בחברון בשדה מחוץ למערה, ב-"חקל כפילתא". אני מזכיר את זה כי פתחנו בשמנת הקב"ה את עשו ואפשר להבין את זה בקלות אפילו רק מעצם טענתו על מקום הקבורה במערה עד מותו. אבל מצד שני היחס של יצחק לעשו מחייב הבנה, והבנה עמוקה.

ואלה תולדות יצחק - עשו ובניו

נתחיל את הכל במדרש רבה על המילה הראשונה של הפרשה - "ואלה תולדות". הזכרנו קודם את פרשת נח שפותחת במילים "אלה תולדות נח", כאשר המילה תולדות מופיעה בלי 'ו' החיבור, ואילו כאן בפרשתנו המילה כוללת את 'ו' החיבור. ישנו כלל גדול ולפיו אם המשפט פותח בלי 'ו' החיבור הרי שזה בא "לפסול את הראשונים", כלומר אנחנו מתחילים עכשיו דף חדש ומנוגד למה שהיה קודם לכן. והמדרש אומר כך -

אמר רבי אבהו בכל מקום שכתוב 'ואלה' מוסיף על הראשונים ובכל מקום שכתוב 'אלה' פוסל את הראשונים. כיצד?... (שם ו, ט) 'אלה תולדות נח' ומה פסל? דורו של אנוש ודור המבול וקינן וחביריו לפיכך אמר (שם י, ב) 'בני יפת גומר ומגוג'. וכיצא בו (שם כה, יב) 'ואלה תולדות ישמעאל בן אברם' מוסיף על הראשונים. ומי הם? מה שכתוב למעלה שנאמר (שם, ב) 'ותלד לו את זמרן ואת יקשן'. ואף כאן 'ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם בכור ישמעאל נביות' רשעים היו כיצא בהן. כיצא בו (שם, ט) 'ואלה תולדות יצחק בן אברהם' מוסיף על הראשונים, על מה שכתוב למעלה הימנו - בני ישמעאל. ומי היה? זה עשו ובניו שהיה בנו של יצחק, וא"כ יש לומר הואיל ואין כתוב אלא ואלה תולדות אף יעקב שהוא תולדות יצחק בכלל עשו.. (שמו"ר ל"ג)

כלומר הפרשה הקודמת מסתיימת ב-"ואלה תולדות ישמעאל" ומתוארים שם כל תולדותיו והיו לו שנים עשר משאים ואחריו מופיע יצחק. חיבור יפה - ישמעאל ויצחק. אבל המדרש מוסיף ומפרש מיהם תולדות יצחק, ואומר שזה היה עשו ולא יעקב! כלומר שמוסיף על הראשונים הכוונה היא לעשו שהיה רשע כמו בני ישמעאל, ומי שמדייק יראה שהמילה תולדות בפרשה

פשיטותא מי זביני אמרו ליה אין דכתיב (בראשית נ, ה) בקברי אשר כריתי לי וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק אין כירה אלא לשון מכירה שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה אמר להו הבו לי איגרתא אמרו ליה איגרתא בארעא דמצרים היא ומאן ניזיל ניזיל נפתלי דקליל כי איילתא דכתיב (בראשית מט, כא) נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר א"ר אבהו אל תקרי אמרי שפר אלא אמרי ספר. חושים בריה דדן תמן הוה, ויקירן ליה אודניה. אמר להו: מאי האי? ואמרו ליה: קא מעבב האי, עד דאתי נפתלי מארעא דמצרים. אמר להו: ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים, יהא אבי אבא מוטל בבדין? שקל קולפא, מחייה ארישיה. נתן עיניה ונפלו אכרעא דיעקב. פתחינהו יעקב לעיניה

אותו צריך להבין את אברהם ואת יצחק, אבל נתחיל דווקא מהסוף - הרשעות של עשו היא מצד גופו. גופו של עשו הוא רעגמור, אמנם הראש שלו, כשהוא מנתק מהגוף, מהמציאות הנמוכה שלו, הוא אינו רשע. זו מקודה עמוקה - ל'רישא' (הראש) של עשו יש קשר ברור ליצחק וזה מה שמביא את יצחק ואת רבקה אמו ומביא אף את הקב"ה לכך שיצחק כן יברך את עשו. הרי כל התרגיל הארוך הזה, לחכות עד גיל ששים ושלוש ורק אז לגלות להם את הברכות - למה אי אפשר היה להקדים הכל באיזה עשרים-שלושים שנה כדי לגלות להם את כל הסיפור? וחוף מזה, האם אתם באמת חושבים שיצחק לא ידע מיהו עשו האמיתי? באמת?! הרי זה סיפור עוד מהגן... הרי בפסוק שלפני הברכות כתוב מפורש -

וַיְהִי עֲשׂוֹ בֶן-אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת-יְהוֹדִית בַּת-בְּאֵרִי הַחֲתִי וְאֶת-בְּשֵׁמֶת בַּת-אֵילָן הַחֲתִי. וַתְּהִיין מֵרַח לְיִצְחָק וְלְרַבְקָה. (שם ב"ו, ל"ד-ל"ה)

ומיד אחרי זה, כשהפסוק הבא מתאר את עינוי של יצחק שכהו מראות, מבאר רש"י -

ותכהין. בעשנן של אלו (שהיו מעשנות ומקטירות לעבודת אלילים). (רש"י, שם כ"ז א')

אז אתם רוצים לומר שיצחק לא ידע מיהו עשו? הרי מאד שהוא התחתן עם החיתיות הללו והביא אותן אליו הביתה עברו עשרים ושלוש שנה! עשו כבר יכול להיות סבא. אז יצחק ידע בדיוק, ורבקה ידעה - וגם הקב"ה יודע.

מה זה "רישא דעשו"? כדי להבין את זה אנחנו צריכים כאמור להבין את אברהם, את יצחק ואת ההבדלים שביניהם. אצל ישמעאל ההשפעה של אברהם היתה באופן כזה שזה הביא אותו לעשות תשובה, וזה משמע מצוין אבל מצד שני גם אחרי שהוא חזר בתשובה הוא משאר בעצם נפרד ומנתק מאברהם. הוא בעצם לא יורש. הוא לא יכול להוציא אותו ידי חובה בקידוש. הוא הבן שלו אבל הוא מתייחס אחריאמא שלו בלבד. מבחינה עובדתית הוא יותר נחמד מעשו. זוכרים את יונה הנביא שמסרב ללכת לנינוה לעורר אותם לתשובה כי אם הם יעשו תשובה אז מה יאמרו על היהודים? זה די דומה.

עשו הוא חתיכת אגוז קשה, עקשן, ומצד הגוף שלו הוא ירוד לאין ערוך מישמעאל, הוא מסוכן ורע מישמעאל, ולכן הוא לא חזר בתשובה באמת, כי לחזור בתשובה משמעו זה שהגוף והמוח קשורים זה בזה. אתה לא יכול לחזור בתשובה רק במוח... אבל מצד ראשו, "רישא דעשו", מצד העשו הרעיוני כשהוא מנתק מהגוף אז הוא ב"עיטפיה דיצחק". היינו השבוע במערת המכפלה ושם דיברנו שצריך לדמיין את ראשו של עשו עטוף בגופו של יצחק. לדמיין את זה לא כ'ממלא' אלא כ'מקיף', כדבר שאי אפשר להגדיר אותו אבל הוא מהות החיים שלי וצריך להבין אותו.

ניצחון בנוקאאוס

תמיד אנחנו אומרים שאברהם מייצג את מידת החסד ויצחק את הגבורה. סיפור חפירת הבורות הוא הגבורה; עבודת

מצד אחד ישמעאל כפי שאמרנו הוא איננו משלנו, הוא בן האמה, אבל מצד שני הוא חזר בתשובה עוד בחיי אברהם אביו. אברהם מת "בשיבה טובה" כיון שהוא ראה את ישמעאל עושה תשובה, והוא ממשיך בתשובה שלו עד יום מותו, גם אחרי מות אברהם. לעומת זאת על עשו לא רק שאנחנו לא רואים שהוא חזר בתשובה אלא ראינו ברש"י שעד הרגע האחרון הוא עוד בא להילחם על השקרים שלו - הרימכרת את הבכורה ליעקב?! הוא לא שב בתשובה, אבל מאידך ההגדרה שלו בהלכה היא "ישראל מומר" והוא בוודאי נקרא יורש של יצחק. בחומש דברים מסופר שכאשר נכנסו לארץ היה איסור לעבור דרך שעיר, מלך אדום לא נתן לנו לעבור -

אֶל-תִּתְּגַרְיָ כִּם כִּי לֹא-אֲתֹן לְכֶם מְאָרְצָם עַד מְדַרְךָ כְּרִיגְלָךָ כְּרִירְשָׁה לְעֵשָׂו נְתַתִּי... (דברים ב', ה')

והפשט הוא שהירשה של עשו היא מיצחק. זה החלק שמגע לו. הוא יורש. הברכות תהיינה העבודה שאנחנו נעשה עם רבקה כדי לארגן את העניינים. עם ישמעאל לא צריך לעשות את זה. ממנו צריך רק להיפרד, להתגרש.

אז מצד אחד ישמעאל הוא דמות יותר מתוקנת וחיובית. הוא דמות נעימה, וודאי בסופו. הוא חוזר יחד עם הגר - ע"י יצחק שמחזיר אותו - והוא מקדים את יצחק לפניו בקבורת אברהם. מה שאין כן עשו - בקבורת יצחק הוא ידרוש להיות ראשון. הוא לא מקבל את מכירתו את הבכורה. גם למי שמפרש שבאותה פגישה, כפי שרש"י אכן מציע, בין עשו ויעקב בפרשת וישלח, ששם אכן נבמרו רחמי עשו והיה אוהב את יעקב - זה היה היוצא מן הכלל שמעיד על הכלל. זה היה רגע אחד שהוא ראה בו את הגאולה ורצה להגיע אליה, אבל "הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב" (ספרי במדבר ס"ט וברש"י בראשית ל"ג, ד').

אגב, אי אפשר רק לומר שישמעאל הוא בן האמה ועשו הוא בן הגבירה. גם ליעקב יש שפחות - בלהה זולפה הן שפחות והמעמד שלהן בעת שהן ניתנו ליעקב היה 'שפחה', בעוד הגר ניתנה לאברהם כבר מההתחלה ע"י שרה כאשה -

וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם אֶת-הַגֵּר הַמִּצְרִית שְׂפָחָה... וַתֵּתֵן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁה לְוָאֵשָׁה. (בראשית ט"ז, ג')

אך בני השפחות הם שווים לחלוטין לאחיהם לגמרי - שנים עשר שבטי י"ה. כלומר ברור שעל כל פנים לפני מתן תורה גם בן אמה יכול להיות יורש לגיטימי ולהיות מסווג כבן ישראל - מה שלא קרה אצל ישמעאל, ולכן זה מהותי. זו מקודה עמוקה וצריך להיכנס אליה לעומק.

אגב, אם עשו כל כך רשע, איך זה שיצחק עושה הכל כדי שראשו יהיה קבור בחיקו? הרי אסור לקבור רשע אצל צדיק, ואנו מכירים בבניא סיפור שלם על אלישע שמת ומקבר והכניסו שם נביא שקר והיה צריך נס של תחיית המתים כדי להוציא אותו (עי' מ"ב י"ג), אז עשו אצל יצחק?! מה הרעיון?

תקוות ראשו של עשו

ההסבר הוא עמוק מאד ופשוט מאד גם יחד, ויש לונפק מינה לחיים שלנו. ההבדל בין עשו לישמעאל הוא פשוט, וכדי להבין

אבל גם שם אני אגלה את זה - ולכן כבר עכשיו ניצחתי בעצם זה שהם מעבירים אותי לשם!.

מעשה בשני מורים

הבאר השניה, היא עוד שלב בגאולה, עוד שלב בעבודה. אחרי הבאר השלישית, כבר באים אליו אביואלך ופיוכל ואז יצחק מדבר אליהם כמו שצריך לדבר במזרח התיכון -

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מְדוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וְתִשְׁלַחְנִי מֵאֲתַכֶּם. (שם כ"ו, כ"ז)

הוא מדבר אליהם דוגרי לפרצוף, ובמילים שלנו - 'לכו מפה, אין לי שום ענין אתכם. עופו מפה'. ומה הם אומרים לו? -

וַיֹּאמְרוּ רָאוּ רְאִינוּ כִּי-הָיָה ה' עִמָּךְ וְנֹאמַר תְּהִי נָא אֵלֶּה בְּיַנּוּחֵינוּ בְּיַנּוּנוּ וּבְיַיִנְךָ וּנְכַרְתָּהּ בְּרִית עִמָּךְ. (שם כ"ח)

רש"י מבאר את הכפילות של "ראו ראינו" -

ראו ראינו. ראו באביך, ראינו כך. (שם)

לא הבנתי. מה הם ראובאברהם? הריאת הבארות של אברהם הם סתמו, ועוד בשנת בצורת ורעב. 'ראו זה לשון עתיד, זה עיקרון, זה 'בעזרת ה'. 'בעקבות חפירת הבארות שלך, יצחק, אנחנו רואים ומבינים עכשיו מה אברהם עשה'. תראה מה שאתה עשית בחפירה שלך, אתה גילית בחפירה שלך שהגוף עצמו, שהמציאות יכולה להזדכך!

זה יסביר לנו קצת את מה שאני מנסה לבאר במושג 'רישא דעשו' - לא שאני יכול להשפיע על הלמטה כי הלמטה עצמו לא באמת באמת מתהפך, זה יהיה בשלב שני. ננסה לבאר את זה בדוגמא, שהורים ומורים יבינו; בוא דמיון כיתה מופרעת שאף מורה לא מעיז להיכנס לשם. בלאגן, זורקים דברים, אף מורה לא יכול לפתוח את הפה וכו'. ואז מגיע איש חינוך מופלא, עם זקן לבן ומבקש להיכנס. והוא מצליח להשפיע עליהם נעם ורוך, ובהתחלה הוא אולי אפילו משחק איתם כדורגל ושר איתם אבל לאט לאט הוא מצליח לגלות להם אלוקות ונותן להם כוחות וחיות כו' - והכיתה משתנה במאה ושמונים מעלות. הם רואים אלוקות בעולם. זה תענוג להיכנס לכיתה, כולם מברכים אותך. אמנם אחרי תקופה המורה הזה יוצא לפנסיה, עובר דירה או פשוט נפטר מן העולם. מי ימשיך אותו? עכשיו מגיע מורה קצת פחות מרשים, אבל הכיתה כבר מוכנה לקבל אותו בעקבות התהליך שהם עברו, והוא מנסה ללמד אותם וכשהם מספרים לו באיזו סוגיה הם היו ומסבירים לו את הפשט שהם למדו הוא אומר להם - 'מה? הרי יש כאן עומק אחר ועמוק לגמרי שלא ראיתם. אתם יודעים לאיזה עומק אפשר להגיע פה?'. הוא מגלה להם כאלו עומקים שהם לא חלמו עליהם ולא ראו, והם בהלם. אז אולי הוא מגלה להם עומקים חדשים אבל כל מה שהוא יכול לגלות להם וללמוד אותם, הכל זה בזכות המורה הראשון. המורה הראשון, אברהם, הוא ששינה את כל המציאות ואיפשר את המציאות הזו בעולם, להביא אלוקות לעולם, זה מה שמאפשר עכשיו ליצחק לבוא ולחפור בארות מלמטה. זמקודה אדירה, שני שלבים, שתי עבודות, והתוצאות שלהן הם ישמעאל ועשו.

אברהם היא מלמעלה למטה. היא באה להוריד את האלוקות עד הכי למטה שיש - עד לערבים עם אבק על רגליהם, עד למצרים שטופי הזימה, בחרן וכו'. "ויקרא שם בשם ה' אל עולם", ואומרים חז"ל "אל תיקרא ויקרא אלא ויקראי" - אברהם הולך ומגלה את האלוקות בכל העולם.

לעומת זאת עבודתו של יצחק היא להיפך - מלמטה למעלה. נסביר - חפירה זה מלמטה למעלה. ניקח לדוגמא את ענין המים. אברהם מביא מים מלמעלה למטה. דמיון שאנחנו מביאים מים ממקור עליון לתוך בריכה נמוכה הקבועה בקרקע. המים אמנם לא יכולים לצאת משם, אבל עם הזמן המים קצת מתעפשים ואחרי תקופה מסוימת הם הופכים לעכורים ואפילו לדי מגעילים. אי אפשר לשנות את המים, אי אפשר לסלק את האטום. זה מה שקרה לבארות שחפרו אברהם ועבדיו אחרי מות אברהם - הפלישתים באו וסתמו אותם. כך היה עם כל רבבות המאמינים שהביא אברהם מחרן - מכולם משאר תק דמשק אליעזר.

עכשיו בואו נראה מה זה לחפור באר. עוד מאז שהיינו בגן אהבו את דמותו של אברהם שהצטיירה לנו כדמות קדושה של יהודי זקן עם זקן לבן ארוך, ולעומתו יצחק תמיד היה דמות יותר קשוחה, זה שמעקד ולא מזיל דמעה, עם שיער שחור כזה. אבל יש דרך אחת לגרום למים לפכות, להתחדש ולהתרעם - לחפור בארות, לסלק את העפר, את העצים ואת האבנים שמכסים על המים ולגלות שיש שם מים חיים מתחת לאדמה. איך מגלים מים במעבה האדמה? כשחופרים עמוק למטה והמים פורצים משם למעלה. זו עבודה בפנימיות - אני לא תק משפיע על הלמטה אלא אני מזכך אותו מהגסות שלו. בעומק - החיות האלוקית תתגלה מחפירת הבארות זו הסיבה שאת הבארות שסיתמו פלישתים אחרי מות אברהם, יצחק ועבדיו מצליחים לחפור מחדש.

ומה קורה אחרי כן? - הפלישתים מגרשים אותו ואז הוא חופר באר במקום החדש ומגלה גם שם מים, ואז גם משם מגרשים אותו עד שהוא מגיע לרחובות ואז אביואלך מלך גרר וחבר מרעיו באים אליו. ת'אמת, אם אנחנו היינו חופרים באר, משקיעים שם סכומי כסף עצומים והיו באים לגרש אותנו משם - היינו מתעצבנים, נכון? זה מתסכל. הפסדנו הרבה כסף וגם אם אחרי כמה ימים יעבור הדיכאון. אבל יצחק זה היה אחרת לגמרי; אצל יצחק, כאשר גרשו אותו מהבאר הראשונה "עסק" שמקראה על שם שהתעסקו עמו, הוא אמר לכל הרועים שלו - 'חבר'ה, ניצחנו אותם כבר בנוקאאוט, ועוד מעט ננצח גם בנקודות'. בטח אמרו עליו שהוא ירד מהפסים, אבל הוא הסביר - 'הרי המלחמה שלי איננה בגלל שאני רוצה להיות פה. אני לא רוצה להיות פה, ואני נמצא פה רק בגלל שגרשו אותנו משם. היה רעב והקב"ה אמר לי לא לרדת למצרים אז באתי לפה, אבל אין לי ענין במקום הזה. כל מה שאני בא לגלות הוא שבמעבה האדמה יש מים חיים כי אלוקים רוצה. עכשיו הם באו לגרש אותי כי הם רוצים להראות שאין מים חיים ואין אלוקות במקומות הללו. הם לוקחים אותי למקום יותר קשה

יצחק הוא אחד כי הלמטה אצלומתהפך. עשו הוא מומר אבל הוא ישראל מומר, הוא יורש. וכאן באה המקודה הגדולה - כל זה נבון ומדויק רק לגבי ראשו של עשו, "רישא דעשו" ולא לגופו. לראשו של עשו, לחלק העליון, לשורש - זה מקומו ב"עטיפה דיצחק". יודעים מה יצא מראשו של עשו? מהדי. אן. אי שלו? מהמוחין שלו? - אומקלוס הגר, רבי מאיר שהיה בנו או נכדו של נירון קיסר ועוד. "מבני בניו של המן למדותורה בבני ברק" אומרים חז"ל. אבל הגוף שלו? תסתכלו על רומא, על כל הבושת הזו של התרבות העשווית, של האדומיות. זה הפירוש של מה שפתחנו בו - "ואת עשו שמאתי ואשים את עריו שממה". גאון עשו, השחץ שלו - בכל אלו עוסקת ההפטרה, בגוף של עשו. אבל ראשו? - זוכרים מה קרה בפגישה בין יעקב ועשו בתחילת פרשת וישלח? פתאום ראשו של עשו התעורר ונבמרורחמיו והוא רצה ללכת איתו. הראשים שלהם מתחבקים והם נפלים - "וישקהו". הרישא והרישא. ואז אמר לו יעקב - 'אתה צודק, אבל מה לעשות ובגוף, אני עדיין לא נמצא במקום שאני יכול להיות עם מקני וילדי במקום שהוא רק הרישא שלך. כי חלילה אם אנחנו נהיה מושפעים מהגוף שלך - 'הלך עלינו'...! זה דבר מדהים.

לכן יצחק לא משפיע בחוץ לארץ. יעקב זה שילוב של אברהם ויצחק גם יחד. מצד אחד הוא כן יורד לחוצה לארץ ומשפיע שם אבל מצד שני מיטתו שלמה, אין אצלו ישמעאל. הוא החיבור של האבות יחד.

וירח את ריח בוגדיו

מעתה נבין את ברכתיו של יצחק. גם רבקה תופסת מה זה עשו ולכן גם הקב"ה רוצה שיצחק יברך את עשו. כתוב בפרשה שיצחק ברך את יעקב מכח חוש הריח,³ ממש כפי שהמשיח עתיד לברך -

וְהִרְיָחוּ בְּרִיאת ה' וְלֹאֲמַרְאָה עֵינָיו יִשְׁפּוּט וְלֹאֲמַרְשִׁמְעָא אֲזַנָּיו יִזְכִּיתָ. (ישעיהו י"א, ג')

הריח הוא החוש הכי רוחני. חוש המישוש קבע לו שהעומד לפניו הוא יעקב, הקול קבע לו שזה דווקא עשו, והוא מקבל החלטה לברך לפי חוש הריח - משמת החיים. חז"ל אומרים שם -

"וירח את ריח בגדיו" אל תיקרי "בגדיו" אלא בוגדיו. (סנהדרין ל"ז.)

הוא הריח את הבוגדים העשויים שנראים אצל יעקב כהכי עשויים שיש וחז"ל מביאים שם דוגמאות נוראיות של 'יקום איש צרורות' ו'יוסף משיתא', שמתהפכים ברגע האמת, כי הירושה הזו של יצחק מתעוררת בהם ברישא והם מתגלים. זה לא ייאמן.

אנחנו עומדים בערב ראש חודש כסלו ונדמה שהמסקנות כל כך ברורות. מה זה 'גופיה דעשו'? תראו מה יוון משפיעה בנו

אמרנו שהיתרון של חופר הבארות הוא שהוא הופך את המציאות, אבל גם לאברהם יש יתרון בעבודתו - הוא משנה את המקום, את האווירה במקום. וכיון שכך - זה לא משנה איפה הוא נמצא. הוא יכול להיות בחרן או במצרים. אבל כשיצחק רוצה לרדת למצרים אומר לו הקב"ה - 'לא! בסוג העבודה שלך אתה לא תשנה את המקום. העבודה שלך היא להיות עולה תמימה ואתה תשנה בעולם במקום הכי גבוה וממנו אתה תרים את כל העולם. אתה תשנה מבפנים את כל המציאות, אתה תזכך את הכל'. זה מדהים.

קדושתו של יצחק

עבשיו נבין את המדרש שהבאנו קודם לכן "ואלה תולדת יצחק" ו' מוסיף על הראשונים, ונבין את ההבדל בין עשו לבין ישמעאל; עבודת אברהם היתה כאמור השפעה מלמעלה למטה ולכן גם התולדות שלו משארים למטה. הם "בן האמה", אבל גם כשהם למטה, ההשפעה של אברהם משפיעה עליהם ומחזירה אותם בתשובה. ישמעאל לא יתהפך, הוא משאר פרא אדם, ולכן אחרי מותו של אברהם הוא יפול, וגם אם הוא יחזיק עוד קצת מעמד הרי שבניו כבר יפלו. לכן חז"ל אומרים -

הרואה ישמעאל בחלום תפלתו נשמעת, ודוקא ישמעאל בן אברהם, אבל טייעא בעלמא לא. (ברכות נ"ו:)

לישמעאל יש כוחות גדולים, אבל דווקא לישמעאל עצמו ולא לבניו, כי השפעת אברהם עדיין מורגשת בו אבל אחרי זמן וחילופי הדורות - הוא לא מתהפך. בניו כבר יישארו רחוקים ונמוכים. לעומת זאת אצל יצחק, יצחק מעלה את הלמטה עצמו. העולם עצמו מזדכך ולכן תולדותיו שייכים כבר לדרגה שלו, זה 'יורש'. לכן הוא לא יכול לקחת שפחה, כאשה שניה, כי הוא לא יכול להשפיע במה שלא קשור לדרגה שלו.

אגיד עבשיו דבר פלא; כאשר הקב"ה פונה אל אברהם בעקדת יצחק הוא אומר לו -

וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי מְלֶאכֶה ה' מִדְּהַשְׁמַיִם וַיֹּאמֶר אֲבְרָהָם | אֲבְרָהָם... (שם כ"ב, י"א)

המתבונן בחומש בחלק מהדפוסים רואה שיש קו הפרדה בין האברהם הראשון לבין השני. כך מופיע גם אצל יעקב, כאשר הוא יורד למצרים בדרכו לפגוש את יוסף, והקב"ה נגלה אליו בלילה -

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים | לְיִשְׂרָאֵל בְּמֵרָאת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב | יַעֲקֹב... (שם מ"ו ב')

לעומת זאת אצל יצחק לא מופיע דבר כזה, וחז"ל בזוה"ק אומרים שהפסק הזה בא כי יש אברהם של העולם שלמעלה ויש אברהם של העולם שלמטה, יש יעקב למעלה ויש למטה. אפילו אצל אברהם ואצל יעקב, שהם מרכבה לה', יש למעלה ויש למטה כי יש שני עולמות. אבל יצחק הוא אותו יצחק ולכן אין "יצחק יצחק". זה מבהיל!

³ "...וְיִרְחַת-רִיחַ בְּגָדָיו וְיִבְרַכְהוּ וַיֹּאמֶר רִיחַ בְּגָדָיו כְּרִיחַ שֶׁהָאֱשֶׁר בְּרַחֲהוּ" (שם כ"ז, ב"ז).

זה פלא. רבקה לא מוכנה לוותר על כך שיצחק ילמד אותנו לא רק את הברכה ליעקב אלא גם את העשו שבנו, את הבוגדיו שבתוכי, ושום דבר לא יעזור לי - יש בעולם יצחק שהלמטה שלו והראש שלו הם אחד. זה יצחק הנעקד, הבן הנעקד שבו ישבית מדייננו.

הסיפור על ראשו של עשו איננו על איזה עשו רחוק אלא על הכח של כל אחד מאיתנו לנסות ולעלות מההתעסקות בגופיה דעשו' לעיסוק ב-'רישא דעשו'. זו העבודה של כל החיים, של אהבת ישראל, וכל אחד צריך לחשוב על זה איך הוא עושה את זה. וזה רק בבן היורש, הבן של יצחק ורבקה, האח התאום שלי, זה רק בישראל. וכשדע לעשות את זה - דע גם לפעול בזה בתוכנו, כי היאוש שלפעמים אני נכנס עליו הוא כשדמה לי שכל הרעיונות הגדולים לא משנים באמת את ה'גופיה' ואז אני מגיע למסקנה שאני מבלבל את המח ואין לי סיכוי, ואז אני נפל. אבל אם אני אתפוס שכאשר יצחק ברך את יעקב המחופש לעשו הוא חיפש גם את העשויים שבתוך יעקב והוא רצה את יעקב המחופש הזה כדי לברך את המקודה שנראית עשו, שכך רצה הקב"ה, שהוא יברך את העשו המחופש, כדי שהבוגד הזה שבתוך תוכו יש בו באמת 'רישא' גדול - יתברך ע"י יצחק.

מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי

חז"ל אומרים -

שכל אחד ואחד מישראל חייב לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב. (תמב"א רבה כ"ה, א')

ובשם אדמו"ר מקוצק זיע"א אמרו שיהודי צריך לדעת שלעולם מעשיו לא יגיעו למעשי אבותיו. וכי יכול להיות שמעשיו יגיעו עד למעשיהם? זה לא ריאלי. אלא הפירוש הוא שעלינו לשאוף שתהיה איזושהי נגיעה, מגע, השקה למעשי אבותי. שדע שאנחנו על המסלול, שהעבודה שלנו היא אמיתית, וגם אני ארצה לראות את הרישא, ואם אני אכן ארצה בכך הרי שזכות אבותי תעמוד לי שאני גם אזכה לראות זאת בסוף, ואז תעמוד לי זכות אבותי שגם הרישא יגלה שבעצם בעצם - גם אני יורש, שגם מה שנראה בוגד הוא בעצם יעקב מחופש לעשו.

"ואלה תולדות יצחק" - עשו ובניו, שמגלים את עבודת יצחק שהיא עבודתנו אולי היום יותר מאי פעם.

עד היום. מישהו פעם אמר לי שזה לא שיוון השפיעה עלינו, אלא אלו המתיוונים שהשפיעו על היוונים, וזה כל כך נכון. כאשר ה'גופיה דעשו' מופיע הוא נורא הרבה יותר מכל ישמעאל, כי ישמעאל עתיד לעשות תשובה, ואילו עשו מנותק מראשו.

החידוש של חודש כסלו הוא שהרישא של עשו הוא בעיטפיה דיצחק. באו נחשב על זה בעומק. אנחנו מדברים על עשו, שלפני מתן תורה שהיה באמת רשע, מומר ורוצח. ולעומת זאת, אם נחשב על כל יהודי היום, שלפעמים נמצא ב'גופיה דעשו', ובהתנהגות שלו אתה מזועזע כל כך עד שאפילו ישמעאל לא מתנהג כך, אבל באמת - רוב אלובמקרה הכי גרע הם תינוקות שמטוב. עשו לא שחרר לשניה את רצונו להרוג את יעקב, כלומר לחסל את כל העם. ויצחק מעביר לנו את הדי. אן. איי - "יורח את ריח בגדיו" - היינו שיש בי מקודת עשו!

יונה בן אמיתי לא רוצה ללכת לנינונה כי הוא אומר שהגויים שם הם קלי תשובה, הם מין ישמעאלים כאלה, שכאשר אתה משפיע עליהם מים מלמעלה - זה עובד, זה משפיע עליהם, אבל היצחקיות היא מקודה כזו שמזככת מלמטה. מי שחופר את הבראות יוכל לחפור גם בעשו ולגלות גם שם מים חיים. הוא יחפור גם ברישא דעשו ולא יותר עליו, וזה הדבר הפלאי.

עשו שבתוכי

איך הגיע ראשו של עשו לגופו של יצחק? לא מפני שאנחנו הלכנו והתקרבו לעשו. חושים בן דן ניתק בין הראש לגוף. אך כתוב שם באבות? - "... הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" (אבות א', י"ב), ורבותינו זצ"ל תמיד הדגישו שיש לקרב את הבריות לתורה ולא להיפך חלילה - את התורה אליהם. "מקרבן לתורה". אני צריך לדעת לעסוק ברישא דעשו, ואם אני באמת שליח אמיתי שמבין את תפקידו ועוסק רק בראש - אז אני לא רואה את הגוף שלו אלא רק את ראשו. זו העבודה שלנו. האם אני יכול לראות את ה'רישא דעשו'? את גופו אנחנו רואים בבירור על כל גבעה, אבל האם אני יכול לקלוט את מצבו הפנימי? את הבעצם שלו? את הבפנים שבזכות יצחק "יורח את ריח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו" הוא מזכך את הפנים, את הראש היהודי שבעומק ובשורש רוצה לקיים את כל התורה כולה?

חז"ל אומרים והרמב"ם מביא להלכה "כופין אותו עד שאומר רוצה אני" (משנה ערכין ה', ו' ועוד) - כי בפנים הוא באמת רוצה. האם את זה אני מסוגל לתפוס? זוהי פרשת תולדות!

השיעור מקורש
**לזכות עם ישראל, להצלחת ושמירת חילי צול, להשבת החללים מחרח
 לקבר ישראל, לשלום כל חיתומים וחאלמנות,
 לע"נ כל חנופלים על קידוש ה' באירועי חמלחמה ולע"נ
 רחל שיילה בת מסעורת הנרייס ע"ה
 ולהבדיל
 לרפואת כל הפצועים והחולים ובטובם
 עמרם בן אייחז חיה, פאני פריחה בת אסתר, הודיה בת אורית, אריה בן אליהו
 נפתלי בן בודה, יפה בת רחל
 ולחיווג הען ליעל רחל בת אריאל אסתר.
 להקדשת שיעורים ניתן לפנות בחודעת וואטסאפ ליעמטאל - 054-7500516**